

IŠVADA

2018 m. gegužės 9 d.

Vilnius

Dėl Seimo Peticijų komisijos sprendimo

Lietuvos Respublikos Seimo Peticijų komisija (toliau – Komisija) 2018 m. gegužės 9 d. posėdyje iš esmės išnagrinėjo Jono Algimanto Jurgausko peticiją „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymų“ ir priėmė sprendimą atmesti joje pateiktą pasiūlymą papildyti Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) nurodytų baudžiamojo poveikio priemonių sąrašą nauja priemone, kuri įgalintų teismą pilnamečiui asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar nuo bausmės BK numatytais pagrindais arba lygtinai paleistam iš pataisos įstaigos Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso nustatyta tvarka, ir sąmoningai vengiančiam atlyginti teismo priteistą žalą, skirti (priverstinai) bet kokį darbą ar tarnybą, kurie yra įprastinių pilietinių pareigų dalis.

Komisija šį sprendimą priėmė, atsižvelgusi į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pateiktą nuomonę ir dėl šių motyvų:

1. Pareiškėjo siūlymas, kuriuo fizinis asmuo teismo sprendimu būtų priverstinai įdarbintas (t. y. iš esmės nubaustas priverstiniu darbu), siekiant, kad pastarasis šiuo savo darbu atlygintų teismo priteistą dėl nusikalstamos veikos padarymo atsiradusią žalą (jeigu toks tikrasis šios priemonės tikslas), *kelia pagrįstas abejones dėl savo suderinamumo su tiek tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje, tiek Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintu bet kokios formos priverstinio darbo draudimu*. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktai (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – ŽTK), Tarptautinės darbo organizacijos konvencijos (1930 metų konvencija Nr. 29 „Dėl priverstinio ar privalomojo darbo“ (toliau – Konvencija Nr. 29), 1957 metų konvencija Nr. 105 „Dėl priverstinio darbo panaikinimo“) ir kt.) įpareigoja valstybes per kiek galima trumpiausią laikotarpį panaikinti visų formų priverstinį ar privalomąjį darbą. Kartu šiuose instrumentuose „priverstinis ar privalomasis darbas“ reiškia „<...> bet kokį darbą ar tarnybą, kurių buvo išreikalauta prievarta, grasinant nuobauda ir kurių asmuo nesutiko atlikti sava valia.“. Bet kokios formos priverstinis žmogaus darbas, t. y. bet kokio pobūdžio paslaugos ar darbas (tarnyba), reikalaujantis protinių ar fizinių jėgų panaudojimo, kurį asmuo yra verčiamas daryti prieš jo valią, taip pat užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 147¹ straipsnį.

Pažymėtina, kad bet kokios formos priverstinio darbo draudimas apima ir tokio pobūdžio bausmių draudimą. Dėl šios priežasties tokios baudžiamajame įstatyme nurodytos bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonės kaip viešieji ar nemokami darbai teismo skiriami bei gali būti

vykdomi tik tuo atveju, *jeigu asmuo sutinka* šiuo darbus atlikti (BK 46 ir 70 straipsniai). Pažymėtina ir tai, kad pareiškėjo siūlomas asmens priverstinio darbo (nubaudimas priverstiniu darbu), siekiant šiuo darbu atlyginti teismo priteistą dėl nusikalstamos veikos padarymo atsiradusią žalą (jeigu toks tikrasis šios priemonės tikslas), *prilyginimas prie šio asmens pilietinių pareigų vykdymo* („<...> bet kokį darbą ar tarnybą, kurie yra įprastinių pilietinių pareigų dalis“) *laikytinas nepagrįstu* ir kartu savo pobūdžiu ir turiniu neatitinkančiu ŽTK 4 straipsnio 3 dalies d punkte ir Konvencijos Nr. 29 2 straipsnio 2 dalies b punkte nurodytas išimtis iš priverstinio darbo koncepcijos.

2. Pareiškėjo siūlomas baudžiamojo įstatymo *pakeitimo turinys kelia papildomas pagrįstas abejones.*

1) lieka *neaiškus pareiškėjo siūlomos priemonės santykis su BK 67 straipsnio 1 dalyje nurodyta baudžiamojo poveikio priemonių paskirtimi.* Baudžiamojo poveikio priemonės, vadovaujantis baudžiamojo įstatymo nuostatomis, turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį. Atsižvelgiant į tai, keltinas klausimas, koku būdu ir kokios būtent bausmės paskirtį pareiškėjo siūloma priemonė padėtų įgyvendinti. Kartu pastebėtina, kad, pavyzdžiui pareikštu ieškiniu baudžiamojoje byloje priteistos turtinės ar neturtinės žalos atlyginimo užtikrinimas ar panašaus pobūdžio klausimais, vargu ar gali būti laikytini (prilyginti) bausmės paskirties įgyvendinimu ir atitinkamai spręstini baudžiamojo poveikio priemonių pagalba;

2) atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjo siūlomoje baudžiamojo poveikio *priemonėje nėra nurodytas šios priemonės pagrindinis tikslas*, lieka neaišku, ar „(...) bet koks darbas ar tarnyba, kurie yra įprastinių pilietinių pareigų dalis“ turi būti skiriami, siekiant šiuo darbu atlyginti teismo priteistą dėl nusikalstamos veikos padarymo atsiradusią žalą, ar visgi ši priemonė tiesiog privalomai skiriama asmeniui „<...> sąmoningai vengiančiam atlyginti teismo priteistą žalą“ (t. y. nesiekiant šiuo darbu betarpiško teismo priteistos žalos atlyginimo). Pastebėtina, kad, nesant aiškaus pareiškėjo siūlomos naujos priemonės taikymo tikslo, *lieka neaiški* ne tik šios naujos priemonės paskirtis ir taikymo apimtis, bet tuo pačiu *kyla pagrįstų abejonių* dėl tokios privalomai giriamos priemonės atitikties *non bis in idem* principui, kadangi priverstinis asmens, kuris vengė teismo priteistos žalos atlyginimas, privalomas įdarbinimas už tokio pobūdžio vengimą iš esmės reiškia šio asmens papildomą nubaudimą. Be to, už šios papildomos prievartos priemonės (priverstinis įdarbinimas) nevykdymą (arba vengimą vykdyti), asmuo būtų baudžiamas dar kartą (iš esmės trečią kartą), t. y., vadovaujantis BK 74 straipsnio 2 dalimis, būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 243 straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę už teismo paskirtos baudžiamojo poveikio nevykdymą;

3) nesant aiškaus pareiškėjo siūlomos naujos priemonės taikymo tikslo, lieka neaiškus siūlomos priemonės tarpusavio santykis su kita baudžiamojo poveikio priemone – nemokamais darbais.

3. Keltinas klausimas dėl pareiškėjo siūlomos priemonės – asmens priverstinis įdarbinimas teismo sprendimu (tikėtina, kad siekiant šiuo darbu atlyginti teismo priteistą dėl nusikalstamos veikos padarymo atsiradusią žalą) – efektyvumo ir pridėtinės vertės. Pažymėtina, kad pareiškėjas siūlo šia represine priemone papildyti BK 67 straipsnyje nurodytą baudžiamojo poveikio priemonių sąrašą. Atkreiptinas dėmesys, kad, vadovaujantis BK 67 straipsnio nuostatomis, baudžiamojo poveikio priemonės nelaikytinos bausmėmis, o *gali būti skiriamos tik* asmenims, atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriuje numatytais pagrindais ar atleistiems nuo bausmės BK X skyriuje numatytais pagrindais, arba lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigos BVK XI skyriuje numatytais pagrindais. Kitaip tariant, *pareiškėjo siūloma priemonė iš esmės būtų taikoma tik asmenims*, kurie iš esmės išvengė kriminalinės bausmės realaus atlikimo, ir savo ruožtu negalėtų gali būti skiriama kartu su bausme (pavyzdžiui, kartu su bauda, laisvės apribojimu, areštu ir pan.). Todėl nuteistiesiems, kuriems teismo buvo paskirtos realios bausmės, pareiškėjo siūlomo priverstinio įdarbinimo *nebūtų įmanoma pritaikyti*, siekiant nuteistąjį „paskatinti“ atlyginti, pavyzdžiui, toje pačioje baudžiamojoje byloje civiliniu ieškiniu teismo priteistą turtinę ar neturtinę žalą.

Kartu pažymėtina, kad *teismo įpareigojimas pradėti dirbti* (šiuo atveju asmuo laisva valia susiranda ir dirba pageidaujamą darbą) ar užsiregistruoti darbo biržoje arba tęsti darbą ar mokslą ir pan. šiuo metu, kaip sudedamoji laisvės apribojimo bausmės (BK 48 straipsnis) arba bausmės vykdymo atidėjimo instituto (BK 75 straipsnis) dalis, *jau yra įtvirtintas baudžiamajame įstatyme* ir savo ruožtu gali būti skiriamas nuteistajam. Pabrėžtina, kad šių teismo įpareigojimų (pradėti dirbti, užsiregistruoti darbo biržoje ir pan.) nevykdymas atitinkamai pažeidėjui sukelia neginamus teisinius padarinius: jeigu asmuo piktybiškai vengia atlikti įvykdyti teismo nustatytus įpareigojimus laisvės apribojimo bausmės atlikimo metu laisvės apribojimo bausmė jam keičiama areštu; jeigu asmuo, kuriam bausmės vykdymas buvo atidėtas BK 75 straipsnio nurodytais pagrindais be pateisinamų priežasčių nevykdo (arba per nurodyti terminą neįvykdo) teismo paskirtų įpareigojimų teismas probacijos tarnybos teikimu gali priimti sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę. Dėl šių priežasčių kaltininkas aukščiau nurodytais atvejais teismo *jau yra įpareigotas* („paskatintas“) aktyviais veiksmais ieškotis darbo, kuriuo be kita ko galėtų veiksmingai prisidėti prie teismo priteistos turtinės ar neturtinės žalos atlyginimo.

Pažymėtina ir tai, kad BK 67 straipsnyje nurodytos *baudžiamojo poveikio priemonės*, kiek tai susiję su nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimu (ir kontrolės užtikrinimu), kai asmuo

atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar kitaip išvengia bausmės realaus atlikimo, yra pakankamos. Vadovaujantis BK 67 ir 70 straipsnių nuostatomis, asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriuje numatytais pagrindais arba atleistam nuo bausmės BK X skyriuje numatytais pagrindais, arba lygtinai paleistam iš pataisos įstaigos BVK XI skyriuje numatytais pagrindais (*t. y. tais atvejais, kuriais pareiškėjas ir siūlo taikyti naują baudžiamojo poveikio priemonę*), gali būti skiriama baudžiamojo poveikio priemonė – *turtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas*, kuria teismas skiria, kai dėl nusikalstamos veikos buvo padaryta žalos asmeniui, nuosavybei ar gamtai. Pažymėtina, kad teismas, skirdamas šią baudžiamojo poveikio priemonę, privalo *inter alia* atsakingai įvertinti žalą padariusio asmens turtinę padėtį (įskaitant turtinės padėties pasikeitimą ateityje) ir realias šio asmens galimybes atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą, bei, vadovaudamasis sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais, nustato atlygintinos padarytos žalos dydį. *Papildomai teismas nustato aiškų proporcingą terminą padarytai žalai atlyginti*. Kartu pabrėžtina, kad, vadovaujantis BK 74 straipsnio nuostatomis, asmeniui, kuris piktybiškai vengia įvykdyti atlyginti teismo nurodytą žalą (ar per nustatytą terminą neatlygina žalos), *teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali paskirti bausmę pagal BK 243 straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę už teismo paskirtos baudžiamojo poveikio nevykdymą*. Kartu *toks nubaudimas vis tiek neatleidžia asmens nuo pareigos atlyginti teismo priteistą žalą*. Taip pat, be pateisinamų priežasčių tinkamai *neįvykdžius* tokios teismo paskirtos (jeigu buvo paskirta) baudžiamojo poveikio priemonės (nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas arba pašalinimas) *bausmės vykdymo atidėjimo arba lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų atvejais*, teismas probacijos tarnybos teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę arba panaikinti lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigos ir vykdyti likusią bausmės dalį. *Atsižvelgiant į tai, darytina nuosekli išvada, kad teisinis reguliavimas, kiek tai susijęs su nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimu BK 67 straipsnio (kurį pareiškėjas siūlo koreguoti) ribose, yra tinkamai subalansuotas, o teismo paskirtos žalos atlyginimas veiksmingai užtikrinamas bei kontroliuojamas, todėl papildomas „paskatinimas“ atlyginti teismo priteistą žalą siūlomu priverstiniu asmens įdarbinimu (jeigu tas išties siekiama pareiškėjo siūloma nauja priemonė) BK 67 straipsnio kontekste nėra reikalingas*.

4. Taip pat pažymėtina, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau — BPK) 109–112 straipsnių nuostatomis, įtariamajam ar kaltinamajam (arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims) gali būti pareikštas civilinis ieškinys, kuris nagrinėjamas kartu su baudžiamąja byla. Priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, teismas, remdamasis įrodymais dėl civilinio ieškinio pagrįstumo ir dydžio, visiškai ar iš dalies patenkina pareikštą civilinį ieškinį arba jį atmeta. Tenkindamas civilinį ieškinį, teismas, *siekdamas*

nustatyti civilinio ieškinio racionalų ir proporcingą dydį ir iš anksto užtikrinti realų priteistos žalos atlyginimą, privalomai inter alia įvertina padarytos žalos sukeltas pasekmes (pavyzdžiui, asmens sužalojimo ar susargdinimo atveju įvertinamas ne tik sveikatos sutrikdymo sunkumas, bet ir jo pobūdis, trukmė, sveikatos grąžinimo metodų taikymas, pasveikimo galimybei liekamieji reiškiniai ir kt.), žalą padariusio asmens kaltės formą ir rūšį, žalą padariusio asmens turtinę padėtį, t. y. jo turimą turtą ir gaunamas pajamas (pavyzdžiui, nedarbingas asmuo gali gauti didelę pensiją, dividendus už nuosavybės teise turimas akcijas, pajamas iš nekilnojamojo turto nuomos, o darbingo asmens turto ir gaunamų pajamų gali nepakakti minimaliam pragyvenimo lygiui užtikrinti), taip pat įvertinamos ne tik tos aplinkybės, kurios rodo kaltininko turtinę padėtį žalos priteisimo momentu, bet ir tos, kurios leidžia spręsti apie turtinės padėties pasikeitimų ateityje (pavyzdžiui, žalą padaręs niekur nedirbantis jauno amžiaus asmuo gali įsidarbinti, įgyti turto). Pažymėtina, kad šio visapusiško aplinkybių įvertinimo pagrindu teismas nustato adekvatų, proporcingą ir realiai atlygintiną (išieškotiną) civilinio ieškinio dydį, kurio priverstinis išieškojimas (atliekama antstolių pagalba) nepatenka į BK ir PBK reguliavimo sferą, yra atliekamas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) nustatyta tvarka. Atsižvelgiant į tai, pabrėžtina, kad civiliniu ieškiniu priteistos turtinės ar neturtinės žalos priverstinio išieškojimo mechanizmo galimos tobulinimo priemonės (jeigu tokios priemonės yra būtinos) pirmiausia turi būti orientuotos ne į baudžiamųjų įstatymų tikslinimą, o į CPK aktualių nuostatų tam tikras tikslingas korekcijas.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmuo, piktybiškai vengiantis civiliniu ieškiniu baudžiamojoje byloje teismo priteistos padarytos turtinės ar neturtinės žalos atlyginimo, taip pat (jeigu prieš tai buvo išnaudotos visos galimos administracinės ir civilinės teisės poveikio priemonės šiai problemai išspręsti ir šios priemonės buvo neveiksmingos) gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 245 straipsnį, kuris numato baudžiamąją atsakomybę už teismo sprendimo, nesusijusio su bausme, nevykdymą.

Peticijų komisija, vadovaudamasi Peticijų įstatymo 12 straipsnio 3 dalies ir Seimo Peticijų komisijos nuostatų 28 punktu, siūlo Seimo seniūnų sueigai įtraukti į Lietuvos Respublikos Seimo pavasario sesijos darbotvarkę protokolinio nutarimo dėl Peticijų komisijos sprendimo dėl Jono Algimanto Jurgausko peticijos projektą.

PRIDEDAMA:

1. Jono Algimanto Jurgausko peticijos kopija, 3 lapai.
2. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2018-04-19 raštas, Nr. (1.39)7R-2727),

4 lapai.

3. Išrašas iš Seimo Peticijų komisijos 2018 m. gegužės 9 d. posėdžio protokolo Nr. 250-P-08, 1 lapas.

4. Lietuvos Respublikos Seimo protokolinio nutarimo projektas, 1 lapas.

Komisijos pirmininkas

Petras Čimbaras